

KIVISALMEN KANA VOINTI JOHTI OUTOKUMMUN MALMIESIINTYMÄN LÖYTÄMISEEN

Joensuu – Savonlinnan välistä laivareittiä oikaisevaa Kivisalmen kanavaa 1908 kaivettaessa tarttui helmikuun 4-5 päivien välisen yövuoron aikana konemestari Ossian Aspelundin käyttämän ruoppaajan kaivin lujasti kiinni pohjassa olevaan kivenjätkäleeseen. Kone riuhtoi kaikin voimin yrittäen saada kaivimensa irti, siinä kuitenkin onnistumatta, kunnes sukeltajat räjäyttivät kallonlohkareen. Kun kappaleet aamun valjettua rakennusmestari Karl Johan Montin`in johdolla nostettiin ylös, kiinnitti niiden erikoinen välke miesten, etenkin keulamiehenä toimineen talollisen Pekka Kähkösen huomiota. Löytäjien ensimmäinen otaksuma oli, että kysymyksessä oli meteoriitti, joita tiedettiin vuosisadan vaihteessa pudonneen useallekin paikkakunnalle.

Koneenkäyttäjä Axel Eskelin ja Kivisalmen lohkaretta. Kuva: Vilho Annala - Outokummun historia 1910 - 1959

Montin toimesta lähetettiin kivistä näyte Helsinkiin geologiseen toimistoon, jossa sen todettiin sisältävän kuparia 3,74 % sekä jonkun verran nikkeliä, sinkkiä, rautaa ja rikkiä. Tästä vuorinsinööri, fil.tri Otto Trustedtin johdolla jääkauden jäätikön kulkusuunnassa suoritettut tutkimukset johtivat 1910 Outokummun kuparimalmialueen löytämiseen.

Outokummun historian kirjoittaja Vilho Annala mainitsee, että Outokummun malmilöydön lähtökohtana on varsin erikoinen sattuma. Voidaan sanoa, että löydön alkuperäisenä aiheuttajana on Rääkkylän kunta. Jo 1890-luvun alussa kunta anoi, että senaatti myöntäisi määrärahan Kivisalmen ja vähän pohjoisempana olevan Ritosalmen syventämiseen, jotta Joensuu-Savonlinnan reitin laivat voisivat kulkea näiden salmien kautta. Tämä tietäisi laivamatkan lyhentymistä tuntuvasti, sillä silloin ei tarvittaisi tehdä suurta mutkaa kiertämällä Oravisalon saari. Tietenkään Rääkkylän kunnalle ei ollut tärkeätä laivareitin lyhentymisen sellaisenaan, vaan tärkeätä oli se, että tällä tavoin

voitaisiin reitti saada kulkemaan Rääkkylän kirkonkylän kautta, mikä merkitsisi tavatonta etua Rääkkylän laivaliikenteelle.

Asia oli viranomaisten harkittavana jo mainitun kymmenluvun alussa. Vuonna 1892 TVH antoi insinööri G. Appelbergin tehtäväksi laatia suunnitelma Kivisalmen syventämiseksi. Tämän pitemmälle asia ei tässä vaiheessa kuitenkaan edennyt.

Rääkkylän kunta ei kuitenkaan jättänyt asiaa tähän. Paikkakunnalla vallinneen työttömyyden takia kunta anoi 1902 työttömyysvaroja Kivisalmen ruoppaustöiden aloittamiseen, jonka senaatti kuitenkin tälläkin kertaa hylkäsi.

Toinen peruste Kivi- ja Ritosalmen syventämiseksi kunnalla oli paikkakunnan liikenneolojen parantaminen. Rääkkylän silloisissa oloissa alkanut laivaliikenne oli tärkeä ja paljon käytetty liikennemuoto myös kylien välillä. Siksipä kunta ei hellittänyt. Kuntakokous päätti 1904 jälleen kääntyä asiassa senaatin puoleen ja lähetti asiaa ajamaan senaattiin lähetystön, mikä sitten johtikin toivottuun tulokseen. Taisi olla ensimmäinen lähetystö, joka kävi kunnan asioita Helsingissä hoitamassa. Kunnan anomusta Joensuun silloiset huomattavat liikemiehet myös tukivat.

Tie- ja vesirakennushallitus saikin 1905 tehtäväkseen laatia perustellun ehdotuksen anomuksen johdosta. Piiri-insinööri A.L. Hildenille annettiin määräys tutkia uudelleen väylä ja laatia sen ruoppaamisesta kustannusarvio, joka nousi 200.000 silloiseen markkaan. Hilden huomasi, että Appelbergin tutkimus käsitti vain Kivisalmen perkauksen, vaikka laivakulku ei olisi ollut mahdollista, ellei myös Ritosalmea syvennetty.

Senaatti ratkaisikin asian 1906 TVH:n esityksen mukaisesti ja päätti vuoden 1907 määrärahoihin ensimmäisenä eränä otettavaksi 75.000 markkaa. Syksyllä työ pantiin alulle ja seuraavana vuonna myönnettiin määrärahan loppuerä.

Oli todellakin sattuma, että Hildenin laatima uusi ruoppaussuunnitelma kulki juuri sillä kohtaa, jossa outo malmilohkare oli. Jos olisi noudatettu Appelbergin suunnitelmaa, olisi lohkarie jäänyt löytymättä ja Outokummun malmin löytö siirtynyt epämääräiseen tulevaisuuteen.

KIVISALMEN MALMILÖYDÖN MUISTOMERKIN PALJASTUS 16.8.1964

Outokumpu Oy ja Rääkkylä-Seura sopivat, että Kivisalmen kanavan varteen pystytetään malminlöydön muistomerkki. Rääkkylä-Seuran tehtäväksi tuli hankkia sopiva kivipaasi ja järjestää muistomerkin paljastusjuhla. Outokumpu Oy hankki kivipaateen kiinnitettävän reliefin, joka luonnollisesti tuli olemaan kuparinen.

Pitkän etsinnän jälkeen sopivaksi katsottu luonnonpaasi löydettiin maanviljelijä Antti Vaittisen metsästä Jaamalta. Paaden siirtokaan kanavan varteen ei ollut kovin helppo sen aikaisilla kuljetusvälineillä, sillä kivi painoi tuhansia kiloja.

Muistomerkki paljastettiin Kivisalmen kanavan vieressä sijaitsevalla lavalla järjestetyssä kotiseutujuhlassa elokuun 16 päivänä 1964. Juhlaan oli saapunut 400 juhlavierasta. Muistelijakin perheineen oli mukana.

Oli aurinkoinen elokuun sunnuntai. Juhlan aloitti Outokummun tehtaan soittokunta Valtteri Kalisen johdolla kajauttaen Peterin ”Iloiset kuparisevät” ja Tuomisen sovituksen ”Piirilauluja Koskelta”.

Outokummun kaivoksen isännöitsijä Erkki Hakapää tuo juhlaan Outokumpu Oy:n tervehdyksen. Airuieina rääkyläläiset nuoret Anna-Liisa Mustonen ja Veijo Lievonen. Kuva: Veijo Lievonen.

Tervehdyspuheen piti kunnanhallituksen puheenjohtaja Erkki Kähkönen. Rääkylän kirkkokuoro lauloi ja opiskelija Kaija Kuittinen lausui runoja. Juhlapuheen arvokkaassa kotiseutujuhlassa piti maisteri Osmo Kuivalainen. Puheessaan hän kosketteli kotiseututyön mahdollisuuksia kulttuuriperinteiden vaalimisessa ja matkailun kehittämistä uudeksi elinkeinotoiminnaksi maakunnassamme.

Kanttori Pennanen ja Rääkylä-Seuran puheenjohtaja herastuomari Uuno Lehvonen haastattelevat Majasaaren Pekka Kähköstä, joka oli työssä Kivisalmen kaivannolla, kun malmikivi löytyi ja räjäytettiin helmikuussa 1908. Pekka otti muistoksi malmikiven palasia, joista yksi on muurattu takkaan hänen kotitalossaan Majasaassa. Toinen samanmoinen murikka on nähtävän Rääkylä-Seuran esinemuseossa. Kuva: Veijo Lievonen.

Siirryttiin lavan lähellä olevan muistopaaden ympärille. Soittokunnan soittaessa kansallispuikuiset nuoret Anna-Liisa Mustonen ja Veijo Lievonen poistivat patsasta peittävän verhon.

Paljastuspuheen piti maanviljelijä Rääkkylä-Seuran puheenjohtaja Uuno Lehvonen. Puheessaan hän kosketteli Kivisalmen ruoppausta ja oudon kiven löytämistä tältä paikalta, joka sitten johti suureen kaivostoimintaan Outokummussa. Jotta tapahtuma ei jää unohduksiin olemme halunneet pystyttää tämän muistomerkin, joka on kertova tuleville sukupolville siitä, että pienikin tapahtuma voi olla suuren alku. Lehvonen myös totesi, että vesireitti, jonka vierellä juhlaa vietämme, on tarjonnut kulkuväylän silloin kun muuta tietä ei ole ollut.

Outokumpu Oy:n tervehdyksen juhlaan toi kaivoksen isännöitsijä diplomi insinööri Erkki Hakapää. Puheenvuorossaan hän kosketteli seikkoja, jotka aiheuttivat Outokumpu Oy:n kaivoksen perustamiseen, sen piirissä tehtyä kaivosteollisuuden tutkimustyötä, jolla on ollut suuri merkitys Suomen kaivosteollisuuden kehitykselle. Outokummun kaivostoiminta on välillisesti tuonut hyvinvointia, erityisesti Pohjois-Karjalaan, mutta myös koko Suomeen. Lopuksi hän sanoi, että toivottavasti seuraavalla kerralla, kun malmilohkare löydetään Rääkkylästä, sen emäkalliota ei tarvita etsiä peninkulmien päästä, vaan se paljastuu pitäjän rajojen sisäpuolelta ja kaivos syntyy kuntaan.

Paljastustilaisuuden lopuksi haastateltiin ainoaa elossa olevaa ja ruoppaustyössä työskennellyttä maanviljelijä Pekka Kähköstä. Korkeasta iästään huolimatta hän kertoili muistojaan viidenkymmenen vuoden takaisesta ”koreankiven” löytämisestä.

Ilmakuva Kivisalimesta 80-luvulta ennen sillan rakentamista ja kanavan jatkamista Tappuniemen kohdalla. Kuva: Rääkkylä-Seura.

Ps. Lukiessani kuluvana vuonna kunnanvaltuuston pöytäkirjoja löysin vuoden 1957 pöytäkirjasta päätöksen (4.5.1957), jossa valtuusto on päättänyt: ”Jotta kuntaan saataisiin kaivosteollisuutta valtuusto päättää, että kaivosteollisuuteen johtavasta malminäytteestä maksetaan 500.000 markan palkkio ja poraukseen johtaneesta näytteestä 10.000 markan palkkio.”

Ilkka Simanainen
helmikuussa 2013

Lähteet:

Kuntakokouksen pöytäkirjat
Vilho Annala Outokummun historia 1910 - 1959
Sanomalehdet Karjalainen ja Karjalan Maa